

ЕТИЧНА СКЛАДОВА У ГАРМОНІЗАЦІЇ ВІДНОСИН ШКОЛЯРІВ З ПРИРОДОЮ

Статтю присвячено ролі і особливостям екологічної етики у гармонізації відносин з природою, суперечностям у формуванні етичної складової у мотивації і поведінці школярів, важливості врахування етичних складових екологічної свідомості громадян задля покращення довкілля.

Ключові слова. *Екологічна етика, екологічне виховання, освіта сталого розвитку, гармонізація відносин з природою.*

The article is devoted to the role and peculiarities of environmental ethics in the harmonization of relations with nature, contradictions in the formation of the ethical component in the motivation and behavior of students, the importance of taking into account the ethical components of the ecological consciousness of citizens in order to improve the environment.

Keywords. *Ecological ethics, environmental education, formation of sustainable development, harmonization of relations with nature.*

Гармонізація відносин з природою виступає механізмом виживання в умовах екологічної кризи. Однак, вирішення багатьох назрілих екологічних і соціальних проблем не може лежати лише в площині дотримання вимог законодавства, фінансових, індустріальних і технологічних рішень. Для цього має бути докорінно змінений менталітет і принципи, що лежать в основі людських дій, мають бути переглянуті стосунки з іншими людьми і екосистемами [2]. А враховуючи зміну існуючої світоглядної концепції «порожнього світу» з надлишком територій і ресурсів на усвідомлення «повного світу» (Герман Дейлі)[5] з нестачею ресурсів і фактичною відсутністю перспектив до розширення, гармонізація відносин з природою має відбуватись доволі швидкими темпами із використанням всіх можливостей. І освіта, як ефективний механізм впровадження змін, має корінитись в універсальних цінностях, що на сучасному етапі зацентровуються на благополуччі всіх живих істот і світу в цілому [5].

У Ювілейній доповіді Римського Клубу (2017) ключовим завданням освіти у ХХІ столітті визначається розвиток мислення і грамотності, орієнтованих на майбутнє - «futures literacy» [5]. Відповідно, стратегія розвитку

національної освіти повинна відповідати сучасним процесам, що забезпечить її інтегрування у європейський і світовий освітній простір.

У міжнародних документах сталого розвитку гармонізація відносин з природою, формування цінностей коеволюційного характеру – у переліку провідних ідей і інновацій. Однак, гармонізація відносин з природою вимагає актуальної мотивації, бо, виходячи з специфіки взаємодії з природою, у людей формується радше впевненість у безкарності, аніж усвідомлення незворотності екосистемної відповіді. Особливо актуальним мотивування відносин з природою є для учнів шкільного віку, коли мотиви збереження природи «заради наступних поколінь людей» практично не діють. Крім того, екологічність свідомості юнацтва, втрачаючи педагогічне підживлення, зводиться нанівець після завершення школи. Тож, є необхідність звернути увагу на формування ставлень і мотивів, що виступають регуляторами екологічно доцільної поведінки впродовж життя. Серед таких мотивів – етичні, які передбачають поширення моралі на природу і її об'єкти. Саме рівень етичності ставлення до природи зараз може розглядатись мірилом духовності людини й екологічності її діяльності і поведінки. Крім загального суб'єктного ставлення до природи, етичними вважають діяльність зі збереження дикої природи, пошук узгодженого життя з природою [1].

Екологічна етика перебудовує мислення і свідомість, поширюючи моральні принципи на всі живі істоти, об'єкти неживої природи, екологічні системи загалом, виступаючи універсальною етикою людської діяльності. Вона виступає цілісним ціннісно-нормативним комплексом, що стосується бачення і усвідомлення місця людини в екосистемі, правил взаємодії з нею. Ціннісні аспекти взаємодії з природою, базові екоетичні принципи розробляє теоретична екологічна етика, а правила життя і екологічного вибору, діяльності у природі й щодо природи, пошуки оптимальних ефективних рішень у соціоприродних конфліктах – нормативна [1].

Саме остання окреслює ліміти інструментальної дії, обмеження волі дій (А.Печчеї), що визначають межу, за яку не можна переступати. Перетинання

цієї «межі» у природокористуванні наносить некомпенсовану шкоду природі, порушуючи її здатність до самовідновлення. Нагадаємо в цьому контексті, що системне порушення саме цієї здатності і перевитрата ресурсів стали причиною необхідних революційних змін у характері суспільного розвитку, а саме - впровадженні його збалансованого, сталого характеру. Тож, саме етичність у ставленні до природи і відповідна мотивація людської діяльності і поведінки виступає суттєвим чинником сталого розвитку суспільства. Магістральним напрямом у екоетиці виступає екобіоцентризм, що спонукає людей як зберігати якомога більшу кількість живих істот, не допускаючи знущання над ними і обмеження її свободи з розважальною метою, так і дотримання недоторканості диких природних територій, надаючи їм шляхом табуїзації рангу священного простору. Ці два аспекти вже закріплено у міжнародному законодавстві. Так, у 1982 році Генасамблеєю ООН було прийнято Всесвітню Хартію природи, якою забезпечується можливість існування всіх форм життя. А у новозеландському законі "Про управління природними ресурсами"(1991) вперше у світі закріплено визнання і захист внутрішньої цінності екосистем. Крім того – у світі є ряд Законів про окремі статуси різних тварин (людиноподібних мавп, дельфінів тощо).

Базовою характеристикою для формування етичних мотивів і ставлень виступає загальний характер ставлення до природи – суб'єктний чи об'єктний. На останньому етичність збудувати неможливо. Адже для того, щоб застосовувати до природних об'єктів поняття «право», ми маємо визнавати, що природа самоцінна і існує незалежно від того, чи приносить вона користь людині, чи ні.

Як і інші етики, екологічна теж торкається внутрішніх рис особистості, її співчуття і совісті, ототожнення і відповідальності, вміння оцінювати наслідки і бачити перспективи. Розширення внутрішньої вмотивованості дозволяє приймати самостійні рішення, оцінити власні можливості у вирішенні конфліктних ситуацій, не перекладаючи відповідальність на зовнішні структури.

Зазначимо, що мотивація діяльності і поведінки саме етичними мотивами в українській освітній і життєвій практиці є не надто популярною.

Зазвичай, школярі визнають за живими істотами право на життя і свободу, однак 94,6% допускають природонебезпечні дії щодо них (ламання гілок знущання над тваринами, галасливу поведінку у природі тощо); наявність етичних мотивів корелюється із віковими змінами характеру ставлення школярів до природи (вони в більшості своїй виявляються у молодших підлітків та старшокласників, і помітно менше характеризують учнів 8-9 класів); кількість таких мотивів у дівчат всіх вікових категорій більша, ніж у хлопців, і ставляться до природних об'єктів вони по різному (так, до неживої природи, як до ресурсу у 7 класі ставляться 37, 5% хлопців і лиш 6,7 % дівчат, а як до частини природи, яка потребує такого ж захисту, як і жива – 25% хлопців і 66,2 % дівчат). Якщо виокремити площини взаємодії школярів з природою – живі істоти, нежива природа, екосистеми та природні ресурси – рівень етичної мотивації зменшується від першого до останнього. У споживанні мотиви етичного характеру зустрічаються лише у 6 класах. В усіх інших вікових категоріях превалюють традиційні економічні мотиви.

Однак, попри загальний невисокий рівень етизації мотивів у школярів, маємо громадські ініціативи, що торкаються відносин з природним довкіллям, мотивовані саме так. Серед них - кампанії про заборону закритих дельфінаріїв, цирків з тваринами, знущань над тваринами взагалі, що створили позитивне суспільне підґрунтя для прийняття відповідних законів [3;4]. Розгортаються суспільні дискусії щодо етичності виробів з хутра та полювання, спостерігається ряд позитивних тенденцій щодо самообмеження споживання недеградабельних продуктів, які мотивуються не лише з позицій життя тварин, а й з позицій збереження екосистем і необхідності гармонізації відносин з природою.

Екологічна етика має унікальну здатність до створення випереджальних ідей. Так, зазвичай, її мотиви і дискусії, що спочатку видаються незрозумілими,

поступово набирають вагу у вирішенні багатьох суспільних проблем, виступаючи базовим регулюючим фактором у відносинах з природою.

Література

1. Борейко В.Є., Подобайло А.В. Екологічна етика: навчальний посібник/ В.Є.Борейко, А.В. Подобайло .- К.: 2013.- 174с. Режим доступу <http://eco.com.ua/content/ekologichna-etika-navchalniy-posibnik>
2. Дорожня карта здійснення глобальної програми дій з освіти в інтересах сталого розвитку (2014) Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002305/230514R.pdf>
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони тваринного світу» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 25, ст.194) Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-19>
4. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_030
5. von Weizsaecker, E., Wijkman, A. *Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet.* — Springer, 2018. — 220 p.

Ратинська І. В., м. Київ

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті обґрунтовано педагогічні умови виховання моральної відповідальності студентів вищих навчальних закладів (гуманізація виховного середовища у вищих навчальних закладах; організація позааудиторної роботи у вищих навчальних закладах; підготовка кураторів академічних груп до виховання моральної відповідальності студентів), охарактеризовано наукові підходи та принципи виховання моральної відповідальності.

Ключові слова: моральна відповідальність, студенти, вищі навчальні заклади, наукові підходи, принципи виховання

The article substantiates pedagogical conditions for the education of moral responsibility of students of higher educational institutions (humanization of the educational environment in higher educational institutions, the organization of non-auditing work in higher educational institutions, the training of curators of academic groups for the education of students' moral responsibility), describes scientific approaches and principles of moral responsibility education.

Key words: moral responsibility, students, higher educational establishments, scientific approaches, principles of education

Зміни у суспільстві позначаються на усіх сферах життя й потребують високого рівня моральної відповідальності студентської молоді, яка відіграє активну роль у громадському житті та готується до професійної діяльності. За цих умов зростає значення здатності користуватися своїми правами і свободами, поважати свою гідність і гідність інших людей, адекватно